O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR NOMIDAGI
ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI

Filologiya fakul’teti qirg’iz tili va adabiyoti yo’nalishi 2 – bosqich
S.Rejabboevning

“Bilimlarni test nazorati asosida baholashning afzalliklari”

mavzusida yozgan

R e f e r a t

Ilmiy rahbar: **Z.Raxmonova**

Andijon – 2015

MAVZU: BILIMLARNI TEST NAZORATI ASOSIDA BAHOLASHNING AFZALLIKLARI

KIRISH

1. Motivatsiya – bilimlarnitestnazoratiasosidabaholashningasosisifatida
2. Talabalar bilimlarinitestnazoratiasosidabaholashdao‘qituvchi shaxsiga qo‘yiladigan talablar
3. O‘quv fanlarini to‘la o‘zlashtirish jarayonida pedagogik stimulning o‘rni
4. Bilimlarni o‘zlashtirishda interaktiv texnologiyalarning ahamiyati

XULOSALAR

FOYDALANILGANADABIYOTLARRO‘YHATI

KIRISh

Yoshlarnikelajagimiznita'minlashmaqsadidatayyorlash g'oyasiI.A.Karimovningbarchaasarlaridatakomillashtiribboriladi. U "Jamiyatimizmafkurasixalqnixalq, millatnimillat qilsin" sarlavhaliasaridayoshlarni hayotga, ishlabchiqarishgatayyorlashmuammosiniyanadakengsharhlab, shundaydeydi: "...ta'lim-tarbiyaongmahsuli, lekinaynivaqtdaongdarajasivauningrivojini hambelgilaydiganomildir. Binobarin, ta'lim-tarbiyatizimini o'zgartirmasdanturib, ongni o'zgartiribbo'lmaydi.

Ongvatafakkurni o'zgartirmasdanturib, bizko'zlaganoliymaqsad – ozodvaobodjamiyatnibarpoetibbo'lmaydi". Jamiyatnirivojlantirishuchunongni, tafakkurni o'stirish, ongvatafakkurnitaraqqiyettirishuchunmaktab, ta'limjarayoninitakomillashtirishg'oyasimustaqilliksharoitidagipedagogikfikrlashni ngyangichamazmuninitashkiletadi.

O'zbekistonRespublikasining "Ta'limto'g'risida"gi qonuniva "Kadrlartayyorlashmilliydasturi" hamda O'zbekistondata'limtiziminiisloh qilishvatakomillashtirishga qaratilgan qator hujjatlardata'limjarayoniniinsonparvarlashtirishvademokratlashtirish, unishaxsga - ta'limjarayoniningasosiysub'ektlaridanbiriga qaratishalohidata'kidlab o'tiladi. Shumunosabatbilanta'limtiziminiisloh qilishning hozirgibosqichida o'qituvchivatalaba o'rtasidagimunosabatlarningadekvatmodelini qurishuchuntalabaindividualxususiyatlarinitahliletishgayanadasinchkovlikbilanyon dashishtalabetiladi.

Qaydetilganmuammolarnitadqiq etish qatorshart-sharoitlargabog'liq. Avvalo, ta'limdatalabalarmaqominiyangilash, ularnita'limjarayoniningfaolsub'ektigaaylantirishehtiyojitug'iladi. Binobarin, bumasalamuammoningikkinchitomoniga, ya'nitalabaningta'limjarayonisub'ektigaaylanishistagivaehtiyojiga hambog'liq. Aynan, anashundayehtiyojniulardapaydoetish, ya'nitalabani o'quv-biluvfaoliyatigamotivlashtirishbugungikunningengdolzarbmuammolaridanbiribo'li b qolmoqda.

1. Motivatsiya – bilimlarni test nazorati asosida baholashning asosi sifatida

Motivlardidaktikjarayonningasosiy harakatlantiruvchikuchidir. Harakatlantiruvchimotivlarni o‘rganish, to‘g‘ri qo‘llashvaunito‘g‘riyo‘naltiraolishpedagogikfaoliyatmazmuniningasosiymohiyatini belgilaydi.

Motivlashtirish – (lotincha moveo – harakatlantiraman, siljitamandeganma’nolarnianglatadi) butalabalarnisamarali o‘quv-biluvfaoliyatiga, o‘quvmaterialimazmuninifaol o‘zlashtirishgayo‘naltiradiganjarayonlar, metodlar, vositalarningumumiynomidir. Obrazli qilibaytganda, motivlashtirishtizginlarini o‘qituvchi ham, talabalar ham o‘z qo‘llaridatutibturadilar. O‘qitishfaoliyatinuqtainazaridan qarasak, ta’limnimotivlashtirish, o‘qishfaoliyatinuqtainazaridan qarasak, o‘quv-biluvfaoliyatinimotivlashtirish haqidagapirishmumkin.

Motivlashtirishshaxsning ruhiy holativamunosabatlarining o‘zgarishjarayonisifatidamotivlargaasoslanadi. Motivdegandashaxsniuyokibuxatti-harakatniamalgaoshirishgamajbur qiladiganmuayyansabab, turtkitushuniladi. Shuningdek, motivdegandatalabaning o‘zfaoliyatiperdmetigamunosabatini hamtushunishmumkin. Motivlarehtiyojva qiziqishlar, intilishva hissiyotlar, tayanchtushunchavaideallarshaklidaamal qilishimumkin. Shuninguchun hammotivlarjudamurakkabtuzilmabo‘lib, alternativlar, tanlovva qarorlartahlil qilinadigan, baholanadigandinamiktizimdir.

Ta’limtizimidamavjudbo‘lganmotivlarniturlimezonlargako‘ratasnifetishmumkin. *Turigako‘ra*ijtimoiyvabiluvmotivlarifarqlanadi. *Darajasigako‘ra*esamotivlar quyidagilargabo‘linadi:

- Kengijtimoiymotivlar (burch, mas’uliyat, o‘qishningijtimoiyahamiyatinitushunish). Engavvalo, bushaxsning o‘qishorqali o‘ziningjamiyatdagiijtimoiymavqeinitasdiqlashibilanbelgilanadi.
- Torijtimoiy (yokipozitsiyali) motivlar (kelajakdamuayyankasb-

korniegallashga, atrofdagilarninge’tiborigatushishga, o‘zmehnatigayarashamunosibtaqdirlanishgabo‘lganintilish).

- Ijtimoiy hamkorlikmotivlari (atrofdagilarbilanturliko‘rinishdagi o‘zaro hamkorlik qilishga, sinfjamoasiorasida o‘zpozitsiyasiva o‘rininibelgilashgaintilish).
- Kengbiluvmotivlari. Eruditsiyagako‘rayo‘nalisholish, ta’limjarayonivauningnatijalaridan qoniqish hissibilanbelgilanadi. Kishining o‘quv-biluvfaoliyatiuning hayotfaoliyatida yetakchi o‘rinegallaydi.
- O‘quv-biluvmotivlari (bilimlarniegallashusullari, muayyan o‘quvpredmetlarini o‘zlashtirishgayo‘nalganlik).
- Mustaqilta’limmotivlari (qo‘shimchabilmlarniegallashgayo‘nalganlik).

Amaliypedagogikadabumotivlaryo‘nalishivamazmunigako‘raalohidaguruhlargabirlashtiriladi:

1) ijtimoiy (ijtimoiy qimmatgaega) motivlar;
2) biluvmotivlari;
3) kasbiyahamiyatgamolikmotivlar;
4) estetikmotivlar;
5) kommunikativ;
6) mavqe-pozitsiyalimotivlar;
7) tarixiy-an’anaviymotivlar;
8) utilitar-amaliymotivlar.

Motivlarniba’zida*ichki*va*tashqi*motivlargaajratadilar. Dastlabkisi, albatta, o‘qituvchilar, ota-onalar, sinfjamoasi, yaxlitolganda – jamiyattalablaridankelibchiqadivako‘satma, ishora, talab, topshiriq, turtkiberishva hattoba’zanmajburlashshaklidanamoyonbo‘ladi. Bular, odatdagidek, o‘zta’siriniko‘rsatadi, ammoko‘pinchaichki qarshilikkasababbo‘ladi, shuninguchun hambumotivlarniinsonparvarliknuqtainazaridan qaragandama’qullabbo‘lmaydi. Shunday qilishkerakki, talabaning o‘zinimanidirbajarishnixohlasinvabajarsin. Insonnimotivlashtirishning haqiqiymanbaikishining o‘zidamavjudbo‘ladi. Shuninguchun hamta’limjarayonisamaradorliginioshirishda o‘qitishmotivlar –

tashqitomondanbosim o‘tkazishgaemas, balki o‘qishmotivlari – ichki qo‘zg‘otuvchikuchlarnishakllantirish hal qiluvchiahamiyatkasbetadi.

Bundantashqarikishida*anglangan*va*anglanmagan*motivlar hammavjudbo‘ladi. Anglanganmotivlartalabaningunixatti-harakatgakeltiradigansabablarto‘g‘risidaaniq so‘zlabberaolishidanamoyonbo‘ladi. Anglanmaganmotivlaresashunchaki hisetiladi, ongorqalinazorat qilinmaydigan, mavhumxatti-harakatlardanamoyonbo‘lishiga qaramay, ba’zidajudakuchlibo‘lishimumkin.

2 Talabalar bilimlarinitestnazoratiasosidabaholashda o‘qituvchi shaxsiga qo‘yiladigan talablar

Ta’lim jarayonida talabalarning o‘quv-biluv faoliyatini motivlashtirishda o‘qituvchi judamuhim o‘rinegallaydi. Chunkiuta’limjarayoninitashkiletuvchivaboshqaruvchisub’ektsifatidatalabalarning o‘quv-biluvfaoliyatini hambevositaboshqaribboradi.

Ta’limjarayonidatalabalarning o‘quv-biluvfaoliyatiniboshqarishvamotivlashtirishjudako‘pomillargabog‘liq. Shundaymuhimomillardanbiribu o‘zpredmetini qiziqarli qilib yetkazaolishdir. Zero, qiziqishbarchapsixikjarayonlar (idrok, diqqat, xotira, tafakkur, iroda) ningkechishigaijobiyta’sirko‘rsatadi. “Talabanitarbiyalashvata’limberishjarayonida o‘quv qiziqishiko‘pqirralita’sirgaegabo‘ladi: hamtalabanimashg‘ul qiluvchi, jonlita’limvositasi, hamtalabaalohidaxatti-harakatlariningkuchlimotivi, hamtalabaningyo‘nalishinibelgilaydigan qat’iyshaxsiyfazilatkabita’sirdarajalarigaegabo‘ladi”.

Xo‘sh, o‘quv-biluv qiziqishlarinishakllantirishningshart-sharoitlarinimalardaniborat? O‘qituvchi qanday qilibta’limjarayonidaunishakllantirishimumkin? O‘quv-biluvmotivlaridoimiyravishdatakomillashibborishiuchununima qilishikerak? Tajribali o‘qituvchi o‘qishganisbatanongliijobiymunosabatni qanday

qilibvujudgakeltiradi?

Mahoratli o‘qituvchi o‘ztalabalaridaijobiy o‘quv-biluvmotivlarinishakllantirishuchun quyidagilargae’tiborberadi:

1. O‘quv-biluvmotivlariva o‘quvpredmetigaijobiymunosabattalabafaolbo‘lganda, yangibilimlarnimustaqilizlashvakashf qilish, muammolitopshiriqlarni haletishjarayonigajalbetilgandarivojlantirilishimumkin.

2. O‘quvmehnati ham, xuddiboshqamehnatturlarisingari, xilma-xilbo‘lsagina qiziqarlibo‘ladi.

3. O‘qitilayotgan o‘quvpredmetiga qiziqishpaydobo‘lishiuchunyaxlit holdavaalohidaolinganbo‘limlariningkerakligi, muhimligivamaqsadliliginitushunishalohidaahamiyatgaega.

4. Yangi o‘quvmateriali o‘tilganmateriallarbilan qanchako‘proq aloqadorbo‘lsa, talabauchunushunchalik qiziqarlibo‘ladi.

5. O‘ta yengilyoki o‘tamurakkab o‘quvmaterialitalabada hech qanday qiziqishpaydo qilmaydi. Ta’lim yetarlidarajadamurakkab, ammotalabaningkuchi yetadiganbo‘lishikerak.

6. Talabaningishi qanchaliktez-teztekshirilib, baholanibborilsa, uninguchunishlashshunchalik qiziqarlibo‘ladi.

7. O‘quvmaterialiningyorqinligi, hissiyligi, o‘qituvchiningjonliva hissiyyorqinmuloqotitalabaga, uning o‘quvpredmetiganisbatanmunosabatigajudakattakuchbilanta’sirko‘rsatadi.

O‘qituvchi hardoimtalabasiningrivojlanishdarajasi, uningxotirasi, diqqati, irodasi, maqsadgayo‘nalganligiustidannazorat qilibboradi. Bundanimagaasoslanadi? O‘qituvchi o‘ztalabasi - inson haqidashoshibyomonfikrgaborishiyokiuniayblashimumkinemas. Uningboshvazifasi – talabanibarchako‘rinishlarida o‘rganishvatushunishga harakat qilishdir. O‘qituvchilikkasbi o‘ylamasdanishko‘rishnikechirmaydi. Talaba qalbigachuqurkiribborish, uningruhiyativaxarakteriniangla bolishmahoratli o‘qituvchigaxosbo‘lganxususiyatdir.

Ma'lumki, o'quv-biluvfaoliyatigamotivlashtirishdarsdagimospsixologikiqlimningyaratilishiga hambog'liq. Darsdasamaralipsixologikmuhitni qanday qilib o'rnatishmumkin? Engavvalosinfdatalabaningxotirjamishlashiuchunxalaqitberadigan, chalg'itadigan, uni g'ashigategadiganbarchanarsalarniyo'qotishga harakat qilishkerak. To'g'ritalab qo'yishningmuhimomillaridanbiri– bumuayyanpedagogikvaziyatni hisobgaolishdir. Ya'ni o'qiuvchiuyokibutalabshaklinitanlaganda o'shatalab qo'yiladigansharoitni haminobatgaolishimuhimdir. Engasosiysi – o'qituvchiningtalabiijobiy, aniq, talabaningkuchi yetadiganvaoxiriga yetkaziladiganbo'lishikerak.

Darsdatalaba o'quvpredmetivatevarak-atrofdagivoqea-hodisalarnifaolanglabboradi, shuningdek, talabadaunganisbatanmuayyanmunosabat hamshakllanadi. Ba'zivoqealarunitashvishlantirsa, ba'zilariganisbatanuloqaydbo'ladi, nimadirungayoqsa, nimadirganisbatanbefarq bo'ladi, ba'zi o'qituvchilarniyaxshiko'rsa, ba'zilarigachidashgamajbur. Psixologlarijobiy his-tuyg'ularnifaoliyatgayo'llovchivaruhlantiruvchibuyukkuchdeb hisoblaydilar. Ta'limjarayonidadarsning hissiy-aqliymuhitiniturliusullarbilansaqlabturishmumkin. **Birinchidan,** o'rganilayotgan o'quvmaterialiningyoki qo'shimchamaterialningmazmunidagi qiziq ma'lumotniberishorqali.

Ikkinchidan,darsdauyokibukashfiyotlar haqidagapiribberish; insonaql-zakovatiningcheksizimkoniyatlari haqidagi hikoyalar; mashhurkishilarning hayotigaoid qiziqarlima'lumotlarnikeltirishorqali.

Darsda hissiy-aqliymuhitnisaqlabturishning**uchinchiyo'nalishi**butalabalarniularuchun qiziqarlibo'lganijodiyfaoliyatgayo'llashdir. Buninguchundarsdaturlixildagimuammolivaziyatlarniyaratishmuhimahamiyatgaeg adir. Muammolivaziyat qandaydirtanishnarsani o'girib, uningyangitomoniko'rsatib qo'yilganga o'xshash holatdir. Anashukutilmagan, talabani hayratgasoladigan

holat o‘qituvchiningkeyingitushuntirishiuchunjudamuhimdir. Vanihoyat, talabalarningijobiy his-tuyg‘ularininazardatutadigan**to‘rtinchiyo‘nalish** o‘qituvchining o‘quvmaterialiganisbatan hissiymunosabatiniifodalashshaklibilanbog‘liqdir. Shundaybo‘ladiki, o‘qituvchibutundarsnijudayaxshirejalashtiribchiqsa ham, darsyaxshi o‘tmaydi. Yosh o‘qituvchilarshuniunutmasliklarikerakki, o‘quvmaterialiningjonli, hissiyboy, obrazli qilibifodalanishitalabalarni hamshubilimlarbilan “kasallantiradi”, ya’niularniruhlantiradi. Talabalarda o‘quv-biluvmotivlarinishakllantirishda o‘qituvchidagi quvnoqlik, hazil-mutoyibanitushunaolishtuyg‘usi hammuhimahamiyatkasbetadi.

3. O‘quv fanlarini to‘la o‘zlashtirish jarayonida pedagogik stimulning o‘rni

“Stimulus” qadimgigrekchaso‘zbo‘lib, ma’nosi hozir qo‘llaniladiganigataqqoslaydiganbo‘lsak, unchalikxayrliemas. Gapshundaki, qachonlardir ho‘kizva qoramollarni haydaydigan, uchiyo‘nib o‘tkirlashtirilganuzuntayoqnishundayataganlar. Bugungikundaesa “stimullashtirish” - “insonni qandaydirfaoliyatga yetaklash, turtkilash” deganma’noda qo‘llaniladi. Insonaslitabitanshundayyaratilgan: ichkiyokitashqiturtki, eslatmabo‘lmasa, hattoba’zanmajburlashbo‘lmasa o‘rnimizdan ham qimirlayolmaymiz.

Shundayzamonlar hambo‘lganki, ishga, mehnatganisbatansovuqqonlikishyoqmaslik, dangasalikdebatalgan hamdauni yengishuchunoddiyvatabiiyusul – majburlashningturliko‘rinishlaridanfoydalanishgan. Buusulinsoniymunosabatlartarixidachuqurildizotgan. Yillarmobaynida “inson qalbi” debnomlangannozikmatoningasosiyipinitopishuchunolimlarjudako‘pmehnat qildilar. Vaqt o‘tishibilaninsongasamaralita’siretadiganmunosabatlarningturlivositalariizlabtopila boshladi, Natijadaularnimajburlashborgansari qiyinlashib qolaboshladi. O‘z haq-huquqlaribilan himoyalanganozodvamustaqilshaxsyangichayondashuvlarnitalabetadi.

Ehtiyojlar, motivlar, stimullar – birdalaning hosilidir. Butushunchalarningierarxiyasi, tizimidagi o‘rnito‘g‘risidauzoq bahslashishmumkin, qaysikinazariyotchilarimizasosanshubilanmashg‘ul. Ammoxulosabirxil – stimullarehtiyojvamotivlardanajralmagan holda, ulargaasoslanadi. Shunita’kidlashjoizki, insonodatda, biryo‘laturliko‘rinishdagiehtiyojvamotivlarta’siriostidabo‘ladi hamdaulardanengkuchlisigamosravishda harakat qiladi. Shundaybo‘lishi hammumkinki,

birnechtabirxilta’sirkuchigaegabo‘lganehtiyojvamotivlarmaydongachiqib qolishi, ularorasidaziddiyatpaydobo‘lishimumkin. Shundayvaqtdakishiularorasidan o‘ziuchunma’qulbo‘lganxatti-harakatlaryo‘nalishinitanlashigato‘g‘rikeladi. Insonningaynanuyokibuyo‘lnitanlashida hal qiluvchirolnistimullarbajaradi. Demak, tanlashda, yo‘nalishnianiqlashda, to‘g‘ri qaror qabul qilishdavakerakliyo‘nalishda harakat qilishdastimullaryordamgakeladi.

Shularniyaxshitushunibolsak, tashqaridanolibkiriladigansoxtastimullarni qidiribyurishimizgato‘g‘rikelmaydi. Chunkibarchasamaralistimullarnibolatabiatining o‘zidanoq topishmumkin. O‘qituvchilarningbarchaxatovakamchiliklariularningtalabaxulq-atvorining haqiqiymotivlarinibilmaslikdan, uyokibuxatti-harakatlargayuzakibahoberishdankelibchiqadi. Stimullashtirishsohasidatalabalarni o‘rganishyangichamazmunkasbetmoqda. Bugungikundamosstimullarni qidiribtopishvato‘g‘ri qo‘llashmaqsadidatalabalarni o‘rganishtalabetilmoqda.

Talabalar o‘quv-biluvfaoliyatinimotivlashtirish,
tashkiletishvaboshqarishningoltin qoidalari

Qoida: Talabalarnimanixohlashayotgani haqida o‘ylang!

MuayyanbirturdagistimullarnitahliletishuchunamerikalikprofessorG.Overstritning “Insonxulq-atvorigata’sirko‘rsatish” debnomlangankitobidakeltirilganfikrlargae’tiborni qaratsak, foydadanxolibo‘lmaydi. G.Overstritningta’kidlashicha, xulq-atvorimizvaxatti-harakatlarimizzamiridabizuchuneng qimmatlibo‘lganorzularimizyotadi. Kimnidiruyokibuko‘rinishdagixatti-harakatlarnibajarishgaundashni o‘zoldiganvazifa qilib qo‘yganlaruchunengyaxshimaslahatshunday: avvalo o‘zsuhbatdoshingizninimanidir qattiq istashgamajbur qiling. Kimkibuniuddalayolsa, butundunyoniegallaydi, agaruddalayolmasa, yakkalanib qoladi.

Istaklargatayaning.Talabalarnimaniistashadi – bu o‘qituvchiningolididaturganboshmasalabo‘lib hisoblanadi. Agarbizsichqonnitutmoqchibo‘lsak, qopqonga qip-qizilbo‘libpishgangilosni

qo'ymaymiz, balkipishloq bo'lagini qo'yamiz, ya'nibunda o'zistagimizvata'bimizgako'raemas, balkikemiruvchilarningta'bidankelibchiqibishyuritamiz.

Qiziqishlarvamayllarni hisobgaoling.Tushunish – kechirishdemakdir, degan hikmatbor. Talabaniagar o'qituvchitushunmasa, kimtushunadi? Talabalarorasida hechnarsaga qiziqmaydiganibo'lmaydi. Buallaqachon hammamizuchunma'lumbo'lganaksiomabo'lsa ham, hamonbiztalabalar qiziqishlarini hisobgaolishni o'rganmaganmiz.

Talabalaringizni qiziqtiradigannarsalar haqidagapirishga harakat qiling, to'g'rirog'iishnishundanboshlang. Bolalarning qiziqishlari, fikrlari, baholariganisbatan hurmatbilan qarang. Mayli, ko'proq bolalargapirishsin. Ba'zibirmasalalardasizdama'lumotlar yetishmasligidancho'chimang, talabalarbirmuddatsizning "o'qituvchingiz"gaaylansalar hammayli. Yoddatuting: sizningmaqsadingiz - talabalarning qiziqishlariyo'nalishinitarbiyavadidaktikmaqsadlargatomonburish.

Talabaningniyatinibilishga harakat qiling.Niyatehtiyojasosidapaydobo'ladi. Masalan, talabafermerbo'lishniniyat qildideylik. U harkunixo'jalikdabirorbirish qilishniniyat qiladi. U hammanarsani o'ylab qo'ygan, rejalashtirgan, hattovaqtbyudjetidanbir qisminishuishuchunajratgan. O'ylabko'ring, agar qo'polravishdauningrejalarinibuzib qo'ysangiznimabo'ladi. Agar o'qituvchi o'zishlarinibelgilab qo'yganbolagarejalarini o'zgartiribyuboradigantopshiriq bersa, umuvaffaqiyatsizlikkauchraydi. Shunday – ikkiyo'ldanbirinitanlashvaziyatigatushib qolgantalabaningxulq-atvoridakeskin o'zgarishlarpaydobo'ladi.

Talabaning hurmatgasazovorbo'lishistaginirag'batlantiring. Hurmat-e'tibor qozonishistagi hammaodamdamavjudbo'ladi. Ko'pginabolalarbilimuchunemas, balkie'tiborgatushishuchun o'qishga harakat qiladilar. Ularniyuqoridarajadagiraqobatmuhiti o'zigatortadi. Agarbustimultalabaongidaildizotib, o'rnishib

qolganbo‘lsavata’limjarayonigaijobiyta’sirko‘rsatsa, undanto‘g‘rifoydalanishga harakat qilishkerak.

Talabaning qadr-qimmatinijoyiga qo‘ying.Talabadatashabbuskorlikni hamdaundaborbo‘lganbarchaijobiyfazilatlarniuning qadr-qimmatinijoyiga qo‘yishorqalirivojlantiring. Agarsharoitshunitalab qilsa, birozyolg‘onishlatishdan ham qo‘rqmang. Chunkialdash – bukishigaaynanu o‘zi haqida o‘ylaganlarinigapirishdemakdir. Sizishlatganbubeozoryolg‘ontarbiyalanuvchidayangikuch-g‘ayratoqiminipaydoetishimumkin.

Talabanimaqtang.Birbir qarashdaoddiystimulga o‘xshabko‘rinsa-da, aslidauni qo‘llab, muvaffaqiyatgaerishishuchun quyidagilarnie’tiborgaolishkerakbo‘ladi:

- Maqtovtasodifiy, vaziyatlibo‘lishikerak, unioldindanrejalashtiribyokijadvalasosidatayinlabbo‘lmaydi.
- Unchako‘ngildagidekbajarilmagan, ayniqsa, yomonbajarilganishniko‘kkako‘taribmaqtamang.
- Maqtovochiq vaaniq yo‘naltirilganbo‘lishikerak. Minnatdorchilik qabul qilish hardoimkishiuchunyoqimli, ammoumumiy, aniq shaxsgayo‘naltirilmagan qolip-andazashakldagiyuzlabminnatdorchilikbildirilganda ham, baribirataylab, aniq birkishiuchun qo‘ldayozilganbirog‘iziliq so‘zning o‘rninibosaolmaydi. Aynan, qaysiishiuchun “rahmat” aytayotganligingizni, aynan qaysixatti-harakatisizgama’qulbo‘lganliginianiq ko‘rsating.

4. Bilimlarni o‘zlashtirishda interaktiv texnologiyalarning ahamiyati

Ta’limjarayonidagiasosiyinnovatsiyalar o‘qitishninginteraktivusullarini qo‘llashbilanbog‘liq. “Interaktiv” so‘ziingliztilidan “interact” so‘zidankelibchiqqanbo‘lib, ”inter”-bu o‘zaro, “act” – aloqa, ya’ni o‘zaroaloqa, birgalikdafaoliyatma’nolarida qo‘llaniladi. Demak, interaktivlikbubirgalikda harakat qilishyokinimabilandirdoimiysuhbat, diolog holatidabo‘lish qobiliyatidir.

Interaktiv o'qitish - butalabalarning o'quvmuhitibilan o'zaro hamkorligiasosida o'qitishdir.

"Interaktiv"ning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?Shunialohidata'kidlashjoizki, interaktiv o'qitish – bu o'quv-biluvfaoliyatinitashkiletishningmaxsusshaklidir. Uaniq vaprognoz qilinadiganmaqsadlarniko'zdatutadi. Shundaymaqsadlardanbirita'limuchun qulaysharoitnivujudgakeltirishbo'lib hisoblanadi. Bundatalabalar o'zlariningintellektualsalohiyatini hisetishilozim. Shuning o'ziyoq ta'limjarayoniningsamaradorliginioshiradi.

Interaktiv o'qitishningmohiyatishundaniboratki, o'quvjarayonidabarchatalabalarbilishfaoliyatigajalbetilganbo'ladi. Ular o'zlaribilganva o'ylagannarsalarnitushunishimkonigaegabo'ladilar. Talabalarningbilishvayangi o'quvmaterialini o'zlashtirishjarayonidagi hamkorligideganda, harbirtalabadarsga o'z hissasini qo'shishi, o'zarobilim, g'oyalarvafaoliyatvositalariningalmashinuvitushuniladi. Butarzda o'zaro hayrixoxlikva qo'llab-quvvatlashmuhitida o'qitishyangibilimlarniegallashginaemas, balki o'quv-biluvfaoliyatinirivojlantirishga hamyordamberadi. Mashg'ulotlarda interaktiv usullardan foydalanish besh asosiy xususiyatni mujasamlashtiradi:

-ijobiyma'nodabir-birigatobelik;

-o'zaro hamkorlikdagishaxsiymas'uliyat;

-birgalikdaishlashmalakalari;

-guruhlardaishlashmalakalari;

-o'zgalarfikrini hurmat qilishmalakalari;

Interaktivusulso'zlovchiningustunlik qilishiyoki hammaningbirxilfikrgaegabo'lishi holatlariniinkoretadi. Diologlita'limjarayonidatalabalartanqidiyfikrlash, mavjud holatvaaxborotnitahlil qilish, murakkabmuammolarni haletish, alternativfikrlarnitarozigasolibko'rish; o'ylab qaror qabul qilish; munozaralarda qatnashish; muloqot qilaolishkabilarni o'rganadilar. Buninguchundarslardayakka, juftlikdavaguruxliishlartashkiletiladi,

tadqiqodchilikloyihalari, rolli o‘yinlar qo‘llaniladi, hujjatlarvaturliaxborotmanbalaribilanisholibboriladi, ijodiyishlardanfoydalaniladi.

O‘quvjarayoniningfaolvaguruxlimetodlariavval haman’anaviyta’limda qo‘llanilgan, lekin o‘qitishningaynaninteraktivusulita’limsifatinisezilarlidarajadaoshirishimkoninibera di.

O‘qitishninginteraktivusulidanfoydalanishningmuhimligiyanashundaki, umehnatsevarlik, ishchanliksifatlarinitarbiyalaydi, insonrivojlanishiuchunzarurbo‘lganijtimoiymalakalarnishakllantiradi. Busifatlarningshakllanganligiyoshmutaxassislarga o‘zkasbiyfaoliyatiningboshlanishidagijiddiy qiyinchiliklarnibartarafetish, yangisharoitvayangijamoagatezginamoslashishuchunyordamberadi.

Interaktivusullarningafzalliklari. Interaktivusullartalabalarnifaollashtirishvaularningkengta’limiypotensialidanfoydal anishimkoniniberadi. O‘quvjarayoniga o‘zaro hamkorlikelementlariniolibkiradi. Guruh alohidaa’zolariningemas, balkibutunguruh intellektualkuchidanfoydalanadi.

Interaktivusulda o‘qitishsinfdasheriklikmuhitiniyaratishuchun qulayimkoniyatlarniolibboradi. Interaktivusulgaasoslangantexnologiyani qo‘llaydigan o‘qituvchiijodiy hammualliflik holatidaisholibborishgamajbur. Uasosli o‘zgarishlarga, nostandartvamas’uliyatli qaror qabul qilishgatayyorturmog‘ilozim. Usulvavositalar qanchaxilma-xilbo‘lsa, o‘qituvchiningtalabalarbilannorasmiymuloqotgakirishishimkoniyatishunchakattabo ‘ladi. Bungafaqatmuvaffaqiyatli o‘qitishgaemas, balki o‘qituvchining hamilmiy o‘sishiga, hammahoratiningoshishigaxizmat qiladi. Bunga yetarlidarajadaaxborotgaegabo‘lish, uzluksiz o‘qib, o‘rganibborish, tadqiqotlarolibborish, psixologikmuhitnitushunish, axborotkommunikatsiyatexnologiyalarinifaol qo‘llashorqaliginaerishishmumkin.

Interaktiv usullardan foydalanish ta’limning tadqiqotchilikxususiyatinioshiradi. Bu esakasbiymunosiblik vapedagogik mahoratnitakomillashtirishgayordamberadi.

Interaktivusullarni qo‘llaganda o‘qituvchilar quyidagilargaamal qilishlaritalabetiladi:

1.O‘quvsinfidaijobiypsixologikmikroiqlimnivujudgakeltirish.

2.Barchatalabalarnifaol o‘quv-biluvfaoliyatigajalbetish.

3.Talabalarningdarsmavzusiga qiziqishinimuammoningmuayyan holativaistiqboligabog‘lagan holdaoshirish.

4.O‘znuqtainazarinibildirishgaundashorqalitalabalarningkommunikativ qobiliyatlarini o‘stirish.

5.O‘quvmaterialiniturlivariant, kontekst, aloqalardatasavvuretishmaqsadidaaqliyfaoliyatnirivojlantirishningturlistrategiyalari ni qo‘llash.

6.Talabalarningturli g‘oyavatajribalarinitushunishva qadrlash.

7.Turliresurslardanfoydalangan holda o‘quvfaoliyatinidavomettirishmaqsadidatalabalaruchunizlanuvchanlikmuhitiniyarat ish.

8.Oldindantalabalarnibahomezonlaridanxabardor qilishvabaholashmezonlariniishlabchiqishdaularningfikridan hamfoydalanish.

9.O‘zishisamaradorliginikuzatish, o‘zfaoliyati, bilimi va munosabatlariga baho berish.

Bugungikundainteraktivusullarning 100 danortiq turlarimavjud. Ammoularning hammasidan hamboshlang‘ichta’limdafoydalanibbo‘lmaydi. Yuqoridata’kidlab o‘tganimizdek, interaktivusullardanfoydalanishuchun o‘qituvchi ham, talabalar ham, o‘tkazishjoyi hammaxsustayyorlanishikerak. Engyaxshiusulbutalabava o‘qituvchilarga o‘rgatilganiemas, balkiularning o‘zaro hamkorliginatijasida o‘laroq, ehtiyojko‘proq seziladiganidir.

1.”Aqliy hujum”.

Buusultanlanganmavzubo‘yicha g‘oyalarni, fikrlarnitanqidsiz qabul qilishga qaratilgan. “Aqliy hujum” usuliningvazifasiasosiy g‘oyalarbazasiniyaratishuchunkichikguruxlarkuchidanfoydalanishdir. Ushbuusulnimuvaffaqiyatlitashkiletishuchun quyidagi qoidalargarioya qilishlozim.

1.Talabalarniishlashlariuchun qulay qilibjoylashtirish.

2.Fikr, g‘oyalarniyozibborishuchun qog‘ozyokidoskanitayyorlash.

3.Muammonitalabalarongiga yetkazish.

4.”Aqliy hujum” talablargarioya qilish. Bular:

a)g‘oyalar aytilganda ularni izohlash yoki baholash qat’iyan man etiladi;

b)fikrlarni erkin bayon etilishini ta’minlash;

v)g‘oyalar qancha ko‘p bo‘lsa, shuncha yaxshi;

g)boshqalarning fikrini ilg‘ab olish va ularnirivojlantirish.

5.Fikrlarniso‘rashvaularniaytishbilantezginayozib qo‘yish.

6.G‘oyalaryozilgan qog‘ozto‘lsa, unidevorgayokidoskagailib qo‘yish.

7.O‘zfikrinibildirib, yangi g‘oyalarningtug‘ilishigaturtkiberish.

8.Birovlarningfikridanistehzolikulishyokipiching qilishgayo‘l qo‘ymaslik.

9.G‘oyalartugamagunchaishnito‘xtatmaslik.

“Aqliy hujum” usuliniguruxliyakkavajufliklarasosidatashkiletishmumkin. “Aqliy hujum” juftliklarasosidatashkiletilgandatalabalargaalohidamavzubo‘yichabilganlariniyoki o‘zfikrlarinialohida qog‘ozgamustaqilyozishaytiladi. Birnechadaqiqadanso‘ngyonma-yon o‘tirgantalabalarbir-birlariga o‘girilib, yozganlarini o‘qibberadilar. Ro‘yxatni o‘zarosolishtirib, juftliklarningfikrlariyozilganro‘yxatlardoskagailib qo‘yiladi..

2.Klaster (shoxchalar) usuli.

Klasterusulifikrlarningxilma-xilligi, o‘rganilayotgantushuncha, hodisavavoqealarningxususiyatlariniochibberaolish, erkinvaochiq fikrlash qobilyatlarinishakllantiradiganpedagogikmetoddir. ”Klaster” so‘zi “bog‘lash” yoki “shoxcha” deganma’nonianglatadi. Klastergabo‘lishyangiassotsiatsiyalarnipaydoetadi, mavjudbo‘lganbilimlargayo‘lochadi, tanlanganmavzugaoidyangitasavvurlarnifikrlashjarayonigajalb qiladi. Klaster metodiniyangimavzuni o‘rganishniboshlashdanoldin o‘tkazsa, yaxshinatijaberadi. Bu usul tez va oson esda saqlanadi.

Klasterni o‘tkazishtartibi:

1.Doskayokikatta qog‘ozning o‘rtasigatayanchso‘z, so‘zbirikmasiyokigapniyozish.

2.Shuso‘z, mavzubilanbog‘liq so‘zyokiiboralarniyozish.

3.Tushunchayoki g‘oyalar o‘rtasidagimosbog‘liqliklarnianiqlash.

4.Bog‘liq yokialoqadortushunchalarniko‘proq topishga harakat qilish.

5.Birinchimartaklasterusulini qo‘llagandabutunsinfuchuntushunarlibo‘lganmavzunitanlash.

UMUMIYXULOSALAR

Bilimlarni o‘zlashtirishjarayonibo‘yichaolibborilgantadqiqotishlarimiz quyidagixulosalarnishakllantirishimkoniniberdi.

1. Didaktiktadqiqotlarshuniko‘rsatadiki, ta’limjarayonisamaradorliginioshiradigan o‘qitishomillariichidabilimlarnito‘la o‘zlashtirishbirinchi o‘rindaturadi. Motivlashtirish – (lotincha moveo – harakatlantiraman, siljitamandeganma’nolarnianglatadi) butalabalarnisamarali o‘quv-biluvfaoliyatiga, o‘quvmaterialimazmuninifaol o‘zlashtirishgayo‘naltiradiganjarayonlar, metodlar, vositalarningumumiynomidir. Insonfaoliyatigakuchlita’sirko‘rsatadiganmotivlardanbiribu qiziqishdir (qiziqish – “interest” – grekcha “ahamiyatgaega”, “muhim” deganma’nolarnibildiradi). Qiziqish – kishitomonidanamalgaoshiriladiganxatti-harakatning o‘tamuhimdeb hisetiladigansababidir.

2. Bilimlarni o‘zlashtirishtexnologiyasidaamaliyotdaisbotlangansamaraliusulvavositalarisirasiga quyidagilarnikiritishmumkin:

– ta’sirchandars o‘tish; o‘quvmaterialiningyangiligi; tarixiydaktlargaasoslanganlik; bilimlarningularnikashf qilgankishilartaqdiribilanbog‘liqligi; bilimlarnitalaba hayotivarejalarida qo‘llashimkoniyatlariniamaliyasoslabberish; ta’limningchngivanoan’anaviyshakllaridanfoydalanish; ta’limshaklvametodlarinialmashtiribturish;

– muammoli o‘qitishnitashkiletish; evristikta’limnitashkiletish; kompyuterli o‘qitish; ta’limdamultimediya-tizimlarni qo‘llash; ta’limdainteraktivkompyutervositalarini qo‘llash; o‘zarota’lim (juftliklarvamikroguruhlarda); bilim, ko‘nikmavamalakalarnitestsinovidan o‘tkazish; talabalarningyutuqlarinnamoyishetish; muvaffaqiyatvaziyatiniyaratish;

– musobaqa (sinfdagi o‘rtoqlariyoki o‘z-o‘zibilan); sinfdaijobiymikroiqlimniyaratish; talabagaishonchbildirish; pedagogiktaktva o‘qituvchimahorati; o‘qituvchining o‘zpredmetivatalabalargamunosabati;

maktabdagimunosabatlarniinsonparvarlashtirishvab.

FOYDALANILGANADABIYoTLARRO‘YXATI

1. O‘zbekistonRespublikasi “Ta’limto‘g‘risida”gi QonuniG’G’ Barkamolavlod – O‘zbekistontaraqqiyotiningpoydevori. –T.: Sharq, 1997. -20-29 b.
2. O‘zbekistonRespublikasi “Kadrlartayyorlashmilliydasturi”G’G’ Barkamolavlod – O‘zbekistontaraqqiyotiningpoydevori. –T.: Sharq, 1997. -32-61 b.
3. KarimovI.A. O‘zbekistonbuyukkelajaksari.–T.: O‘zbekiston,1998. -686 b.
4. KarimovI.A. Bizkelajagimizni o‘z qo‘limizbilan quramiz. Asarlar, 7-jild.- T.:O‘zbekiston, 1999.-413 b.
5. Allayorov I.A. Didakticheskieosnovo’ aktivnogo obucheniya upravlencheskim dissiplinam. –T.: Fan,1994. – S. 102.
6. Vo’gotskiyL.S. Pedagogicheskaya psixologiya. –M., 1996. – S. 84.
7. Zaripov K.Z. Pedagogicheskaya diagnostika v sisteme neperero’vnogo povo’shenie kvalifikatsii uchiteley. Avtoref. diss. … dokt. ped. nauk. – T. 1990. – s 35.
8. Yo‘ldoshevJ.G‘. Ta’limyangilanishyo‘lida. –T.: O‘qituvchi, 2000.–224 b.
9. Yo‘ldoshevJ.G‘., UsmonovS.A. Pedagogiktexnologiyaasoslari. Qo‘llanma. –T.: O‘qituvchi, 2004. – 104 b.
10. NajmiddinovaG.N. O‘quv-biluvfaoliyatinishakllantirishdakuzatish, taqqoslashvaguruhlashusullaridanfoydalanish. Xalq ta’limij. № 2, 2007. 15-19-b.
11. RoziqovO., Og‘aevS., AdizovB., MahmudovaM. Didaktika. –T.: O‘qituvchi, 1997. – 256 b.
12. www.de.uz-Masofaviy ta’lim tizimiga bag‘ishlangan veb sayt.